

УДК 332.12(477)

Лещук Г.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва,
Прикарпатський інститут імені Михайла Грушевського
Міжрегіональної академії управління персоналом

ПРОСТОРОВА АСИМЕТРИЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено теоретико-методологічні засади структурних асиметрій інвестування розвитку інфраструктури регіонів України. Визначено, що реалізація інвестиційних проектів розвитку інфраструктури вимагає фінансових витрат, їх завершення не тільки приносить соціально-економічну користь територіальній громаді, але й зумовлює необхідність систематичних поточних експлуатаційних витрат. Проаналізовано та сформовано архітектуру просторової асиметрії інвестиційного розвитку інфраструктури на прикладі Західних регіонів України, що дало змогу встановити таке: Львівська область за найвищих показників соціально-економічного розвитку та досить високого рівня інвестиційного потенціалу не посідає перше місце за кількістю реалізованих інвестиційних проектів інфраструктурного розвитку, при цьому Закарпатська область за нижчих показників лідирує за кількістю реалізованих проектів. Визначено основні напрями щодо зниження асиметричності інвестиційного розвитку інфраструктурного комплексу Західних регіонів України.

Ключові слова: просторова асиметрія, інфраструктура, інвестування, розвиток, регіон.

ПРОСТРАНСТВЕННАЯ АСИММЕТРИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В РАЗВИТИИ ИНФРАСТРУКТУРЫ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Лещук Г.В.

В статье исследованы теоретико-методологические основы структурных асимметрий инвестирования развития инфраструктуры регионов Украины. Определено, что реализация инвестиционных проектов развития инфраструктуры требует финансовых затрат, их завершение не только приносит социально-экономическую пользу территориальной общине, но и вызывает необходимость систематических текущих эксплуатационных расходов. Проанализирована и сформирована архитектура пространственной асимметрии инвестиционного развития инфраструктуры на примере Западных регионов Украины, что позволило установить следующее: Львовская область при высоких показателях социально-экономического развития и достаточно высоком уровне инвестиционного потенциала не занимает первое место по количеству реализованных инвестиционных проектов инфраструктурного развития, при этом Закарпатская область при более низких показателях лидирует по количеству реализованных проектов. Определены основные направления по снижению асимметричности инвестиционного развития инфраструктурного комплекса Западных регионов Украины.

Ключевые слова: пространственная асимметрия, инфраструктура, инвестиции, развитие, регион.

SPATIAL ASYMMETRY OF THE INVESTMENT PROCESSES IN DEVELOPMENT OF REGIONS INFRASTRUCTURE OF UKRAINE

Leshuk H.

The theoretical and methodological principles of structural asymmetries of investment in the development of regions infrastructure of Ukraine are researched. It is determined that realization of investment projects for infrastructure development requires financial expenses, their completion brings not only social and economic benefits to the territorial community, but also require systematic operating costs. The architecture of spatial asymmetry of investment development of infrastructure on the example of Western regions of Ukraine was analyzed and formed, which allowed to establish the following: Lviv region with the highest indicators of social and economic development and a sufficiently high level of investment potential does not take a first place in the number of implemented investment projects of infrastructure development, while the Zakarpathy region with the lowest rates is leading by the number of implemented projects. The basic directions concerning decrease of asymmetry of investment development of the infrastructure complex of the Western regions of Ukraine are determined.

Keywords: spatial asymmetry, infrastructure, investment, development, region.

Постановка проблеми. Процеси інвестування розвитку інфраструктурного комплексу регіонів України є важливим соціально-економічним індикатором, що визначають та покращують функціонування пріоритетних регіональних галузей. При цьому основним

інструментом змін є підвищення ефективності та інвестиційної привабливості регіонів України. Регіони набувають все більшої самостійності, що розширює коло можливостей їх розвитку. Регіональні програми передбачають досить велику кількість заходів щодо

залучення інвестицій до різних галузей. Залучення та раціональне освоєння інвестиційних надходжень є найважливішим завданням інвестиційної регіональної політики. Актуальною нині залишається проблематика асиметрії капітальних інвестицій у регіони України та розвитку їх інфраструктури, оскільки найбільша кількість коштів залучається до промислово розвинених регіонів чи регіонів, що швидко розвиваються.

Збереження тенденцій до стиснення економічного простору країни підтверджує факт концентрації інвестицій у найбільш економічно ефективних регіонах. Нерівномірний просторовий розподіл інвестицій і виробництва валового регіонального продукту є результатом низької ефективності використання капіталу та подальшого поширення тенденцій посилення локалізації економічної активності й управління фінансовими і товарними потоками.

Узагальнено структурні асиметрії визначають як певні відмінності в розподілі соціально-економічних явищ, тобто співвідношення середніх показників регіону. Просторова економічна асиметрія найбільше виражена в інвестиційній сфері, що зумовлює виникнення значних негативних наслідків та процесів. Показники динаміки економічного розвитку численні, що визначає велику кількість різних показників економічної асиметрії. Серед показників економічної асиметрії виокремлюють такі групи: виробничі, ресурсно-інфраструктурні, науково-технічні, інвестиційні та зовнішньоторговельні показники.

Нині великого значення набувають інфраструктурні показники. Це пов'язано насамперед з неухильним підвищенням частки витрат на транспортне обслуговування, енергоносії, сировину та матеріали. У зв'язку з цим стан і розвиток інфраструктури фактично характеризують регіональні можливості стабільного розвитку в перспективі й потенціал для зниження витрат виробництва [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним дослідженням проблем нерівномірності розвитку економіки та, зокрема, передумов регіональних асиметрій присвячено наукові праці З. Варналія, З. Герасимчук, М. Долішнього, А. Маршалла, М. Портера, Б. Данилишина, І. Сторонянської, Н. Мікули, А. Мокія та інших вітчизняних та іноземних вчених. Дослідженню регіональних інвестиційних процесів в Україні присвячено наукові роботи О. Гаврилюка, В. Гейця, Б. Губського, С. Захаріна, В. Мікловди, В. Сіденка, Д. Лук'яненка, В. Федоренка, Г. Харламової Л. Шевчук та інших вчених. Водночас інвестиційні фактори виникнення структурних асиметрій в інфраструктурному розвитку регіонів України є менш дослідженими, оскільки переважно автори обмежуються аналізом показників нерівномірності регіонального соціально-економічного розвитку.

Зокрема, Р. МакКвейда і М. Грейга зазначають, що інвестиції в інфраструктуру, швидше за все, сприяють централізації і концентрації, ніж підвищенню економічної активності, і можуть, як наслідок, бути корисними регіонам/областям, які найменше потребують економічної експансії [2].

Розвиток регіональної просторово-економічної системи відбувається відповідно до концепції теорії економічних циклів і є процесом взаємодії та просторового сполучення елементів виробничого, фінансово-

економічного, інфраструктурного, інституційного та соціального характерів, які мають комплексний ендогенний характер, цілеспрямовано функціонують у реальному просторі в розмірах, пропорціях і масштабах з метою забезпечення сталого поступального розвитку як окремих складових елементів, так і загалом просторової системи [3].

Аналіз наукових праць свідчить про значні розбіжності щодо трактування дефініції «просторовий розвиток», оскільки відсутнє однозначне бачення визначення його складових, факторів та зв'язків. Як зазначає І. Мінняйленко [4], просторовий розвиток – це форма координації динамічного процесу кількісних і якісних змін будь-яких явищ (регіон, економіка регіону, соціально-економічна система), що враховує зв'язки всіх складових, в результаті чого розвиток набуває нового якісного стану у вигляді певного співвідношення елементів, що забезпечує отримання синергетичного ефекту.

На думку Н. Ценклер, просторовий розвиток – це оптимальне поєднання усіх складових розвитку регіону (соціальної, економічної, культурної та екологічної) із формуванням нових просторових структур, що поєднують у собі як суспільні, так і природні компоненти. У такому трактуванні просторовий розвиток є спробою інтегрувати в єдине ціле концепції економічного розвитку регіону в його всеохоплюючому значенні та концепції територіальної організації суспільства. Іншими словами, просторовий розвиток є просторово-часовою категорією і містить як динамічні та структурні, так і просторові компоненти [5].

Натомість В. Шпильовий сталий просторовий розвиток регіону пропонує розуміти як органічну сукупність різноспрямованих змін регіональних підсистем і елементів з урахуванням їх особливостей, взаємозв'язків і в рамках регіональних пріоритетів соціально-економічної політики [6, с. 68].

Регіональну асиметрію Н. Божедарнік розглядає як процес диференціації локальних і глобальних територіальних таксономічних одиниць, який відбувається під впливом посилення нерівномірного руху факторів виробництва, конкуренції та реалізації комплементарної різнорівневої (локальної, регіональної, національної, наднаціональної) політики зниження диспропорційності соціально-економічного розвитку та забезпечення його сталості. Автор зосереджує увагу на об'єктивних і суб'єктивних факторах виникнення регіональних асиметрій [7].

Слід відзначити, що, зокрема, Д. Климов [8] об'єктивними факторами просторового розвитку інвестиційної діяльності пропонує визначати соціально-економічні, природні, демографічні та інфраструктурні.

Таким чином, питання активізації інвестиційних процесів у розвитку інфраструктури регіонів України, зниження рівня асиметричного просторового розвитку регіонів і підвищення ефективності функціонування інфраструктурного комплексу потребує більш глибокого й комплексного наукового дослідження та аналізування.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних засад просторової асиметрії інвестування розвитку інфраструктури регіонів України, аналіз економічних причин формування структурних асиметрій та формування відповідних рекомендацій щодо зни-

ження асиметричності інвестиційного розвитку інфраструктурного комплексу на прикладі Західних регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційна політика щодо розвитку інфраструктурного комплексу регіонів є видом політики витрат і взаємопов'язана з політикою доходів через визначені можливості використання джерел доходу на реалізацію інвестиційних проектів. Вона ґрунтується на свідомому та цільовому відборі підприємств, джерел фінансування інвестиційних витрат, а також юридичних осіб, котрі реалізують ці проекти. Реалізація інвестиційних проектів розвитку інфраструктури вимагає фінансових витрат, їх завершення не тільки приносить соціально-економічну користь територіальній громаді, але й зумовлює необхідність систематичних поточних експлуатаційних витрат об'єктів інфраструктури на завершальній стадії інвестування. Характерною рисою інфраструктурних проектів є неприбутковий характер, що повинен передбачати реальні можливості пошуків фінансування на подальше утримання (експлуатацію) функціонуючих об'єктів інфраструктури. Для цього дослідження вибрано основні показники інвестиційного потенціалу та соціально-економічного стану економічного простору Західних регіонів України за 2015 р. (табл. 1).

Інвестиційну привабливість регіонів, як правило, оцінюють за такими показниками: інвестиції в основний капітал у розрахунку на одну особу середньорічної чисельності наявного населення, грн.; інвестиції у житлове будівництво у розрахунку на одну особу середньорічної чисельності наявного населення, грн.; обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу чисельності наявного населення на кінець року, дол. США; зміна обсягу прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу середньорічної чисельності наявного населення, дол. США. Для цього дослідження пропонується, зокрема, виділення таких показників: y_1 – величина капітальних інвестицій, млрд. грн.; y_2 – величина прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал), млн. дол. США; y_3 – валовий регіональний продукт у фактичних цінах, млрд. грн.; y_4 – обсяги реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за основними видами діяльності, млрд. грн.; y_5 – чисельність зайнятого населення працездатного віку, тис. осіб; y_6 – величина експорту, млн. дол. США;

y_7 – обсяг виконаних будівельних робіт, млрд. грн.; y_8 – обіг роздрібною торгівлю, млрд. грн.; y_9 – величина доходів населення, млрд. грн.; y_{10} – проекти до плану заходів з реалізації стратегії регіонального розвитку (затверджені актом КМУ), млн. грн.

Слід відзначити, що інвестиційні проекти (y_{10}) до плану заходів з реалізації стратегії регіонального розвитку (затверджені актом КМУ) [10] переважно сконцентровані на розвитку інфраструктури громадського транспорту в сільських територіях; будівництві, реконструкції і ремонті внутрішніх доріг автомобільного сполучення і мостів; капітальному та поточному ремонті автомобільних доріг загального користування державного та місцевого значення та споруд на них, доріг та вулиць комунальної власності та споруд на них тощо. Схематично архітектура просторової асиметрії соціально-економічного стану та інвестиційного розвитку інфраструктури Західних регіонів України 2015 р. представлена на рис. 1.

Аналіз структурної асиметрії інвестиційного розвитку інфраструктури Західних регіонів України протягом 2015 р. свідчить про таке: Львівська область (P_1) за найвищих показників соціально-економічного розвитку та досить високого рівня інвестиційного потенціалу не посідає перше місце за кількістю реалізованих інвестиційних проектів інфраструктурного розвитку (ІПР), при цьому Закарпатська область (P_4) за нижчих показників (y_1 – y_{10}) лідирує за кількістю реалізованих ІПР – 63 (рис. 1), що свідчить про значну просторову та структурну асиметрію інвестиційного розвитку інфраструктури регіонів (ІРІР).

Необхідно відзначити, що найважливішими проблемами реалізації регіональної структурної політики є деформація структури регіонального капіталу та умов його відтворення. Ці проблеми безпосередньо впливають на привабливість регіонів як відповідне соціально-економічне середовище, прийнятне для процесів забезпечення розвитку територій. Для підвищення ефективності ІРІР та покращення просторової доступності необхідні (рис. 2) комплексне дослідження економічного простору, інфраструктурних об'єктів та інвестиційного потенціалу регіону; моделювання ІРІР з визначенням оптимальних сценаріїв, стратегічним плануванням, формуванням системи моніторингу ІРІР; системне аналізування ризиків ІРІР. Проведення комплексного дослідження та аналізування ІРІР за наведе-

Таблиця 1. Аналіз просторової асиметрії інвестування розвитку інфраструктури Західних регіонів України протягом 2015 р.

Регіон/показники	Львівська область (P_1)	Івано-Франківська область (P_2)	Тернопільська область (P_3)	Закарпатська область (P_4)	Чернівецька область (P_5)
y_1	13,387	9,609	3,827	3,778	2,789
y_2	1 248,1	836,6	50,1	311,5	92,2
y_3	94,960	45,854	26,656	28,952	18,506
y_4	58,502	34,741	13,541	13,872	6,824
y_5	1 023,800	526,900	395,0	498,0	322,8
y_6	1 206,325	329,7	290,982	1 094,4	108,3
y_7	3,669	1,324	0,946	0,620	0,941
y_8	95,690	46,019	32,975	36,173	27,557
y_9	57,520	105,705	73,541	122,394	76,592
y_{10}	7 237,331	155,670	109,557	1 820,345	136,480

Джерело: [9]

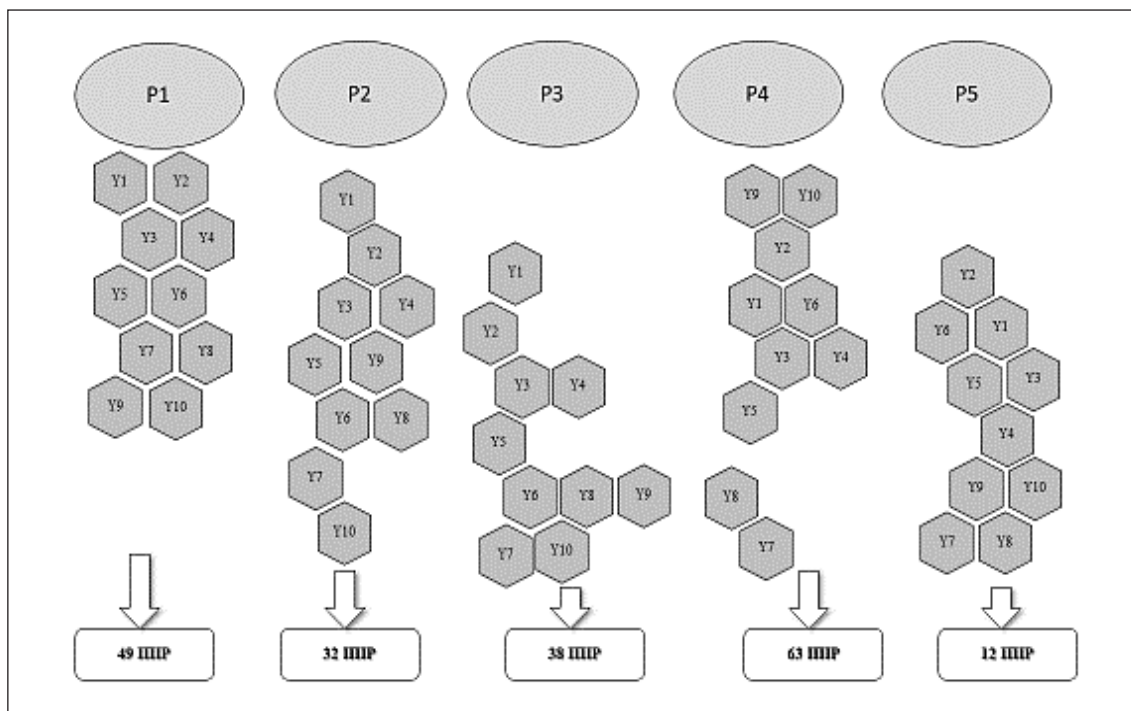

Рис. 1. Архітектура просторової асиметрії інвестиційного розвитку інфраструктури Західних регіонів України протягом 2015 р.

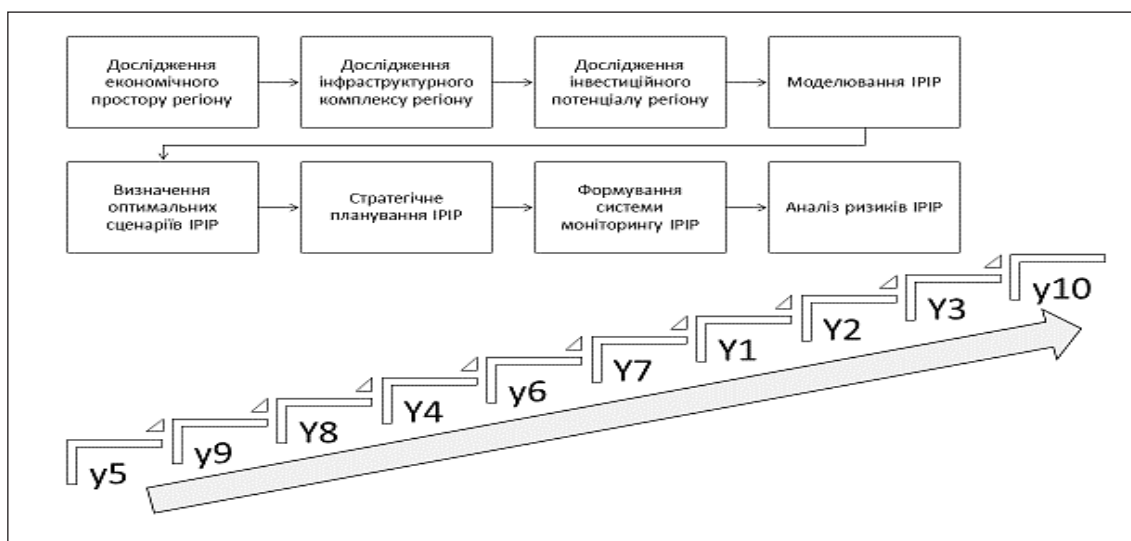

Рис. 2. Вдосконалення процесів управління ІРІР

ними напрямками дасть змогу ефективно моделювати та стратегічно планувати як соціально-економічний розвиток регіонів, так й ІРІР.

На основі наведеного аналізу пропонуються такі основні орієнтири: створення відповідних умов та середовища для розвитку підприємництва й економічного простору регіонів з урахуванням інтересів територіальної громади щодо інфраструктурного розвитку регіону та потенційних інвесторів; підвищення інвестиційної привабливості регіонів шляхом розвитку підприємництва в сфері транспорту (сполучення), інформування, енергетики тощо; створення умов для розвитку суспільного фінансування з інвестуванням

в освіту, охорону здоров'я, соціальну сферу, спорт, туризм, культуру; зменшення асиметрій соціально-економічного розвитку регіонів; зміцнення сільських осередків; відродження соціально-економічних занедбаних областей; нарощування інвестиційної привабливості в економічно занедбаних областях.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, шляхи зниження асиметричності ІРІР повинні бути спрямовані на підвищення ефективності територіальної структури регіональних просторових систем; сприяння міжрегіональному співробітництву прикордонних регіонів (особливо для Західних регіонів України); комплексний розвиток територій на базі пріоритетів

модернізації інфраструктури регіонального розвитку для підвищення інвестиційної привабливості; усунення дисбалансу в розвитку окремих територій та забезпечення вирівнювання рівнів їх соціально-економічного розвитку. На сучасному етапі необхідно формувати дієву систему управління інвестиційними процесами в регіонах, яка б ґрунтувалась на засадах державного та громадського регулювання, а також ринкового саморегулювання процесів інвестування розвитку інфраструктурного комплексу.

Проведення дослідження ІРІР на прикладі Західних областей підтверджує актуальність системної оптимізації програми розвитку даних регіонів, що може під-

тримуватися інвестиціями з джерел Євросоюзу, тим самим створюючи регіональну політику підтримки. Оскільки інвестиції – це основний інструмент формування конкурентоспроможної економіки регіону, то стратегічне планування системного та стійкого ІРІР повинно бути узгодженою програмою, яка спрямована на досягнення найвищого рівня життя територіальної громади.

Досліджені та проаналізовані теоретико-методологічні засади структурних асиметрій ІРІР будуть покладені в основу майбутніх наукових досліджень щодо моделювання ІРІР та розроблення оптимальних сценаріїв розвитку.

1. Жовтяк Г. Оцінювання просторової асиметрії розміщення продуктивних сил в економіці регіону / Г. Жовтяк // *Ефективна економіка*. – 2015. – № 9.

2. McQuaid R. *Transport and the Scottish economy: key issues* / R. McQuaid, M. Greig // *Employment Research Institute and Transport Research Institute, Napier University* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.stir.ac.uk/research/hub/publication/13459>.

3. Ткач О. Просторова організація економіки регіону в умовах глобалізації / О. Ткач // *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. – 2014. – Вип. 10 (2). – С. 114–120. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2014_10\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2014_10(2)_20).

4. Міняйленко І. Просторовий розвиток регіону: еволюція сучасних уявлень щодо сутності категорії / І. Міняйленко // *Ефективна економіка*. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.

5. Ценклер Н. Просторова інноваційна мережа Карпатського регіону: сутність, проблеми та напрями формування / Н. Ценклер // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2015. – Вип. 8. – С. 785–790. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/166.pdf>.

6. Шпильовий В. *Методологічні основи сталого просторового розвитку: регіональний аспект* / В. Шпильовий // *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. – 2015. – Вип. 40 (3). – С. 67–72. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrchdtu_2015_40\(3\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrchdtu_2015_40(3)_12).

7. Божидарнік Н. *Регіональна асиметрія в Європейському Союзі та механізми її регулювання* : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Н. Божидарнік ; Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2007. – 20 с.

8. Климов Д. *Пространственная неоднородность распределения инвестиционной деятельности в Российской Федерации* / Д. Климов // *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Экономика и менеджмент*. – 2010. – № 39. – Вип. 16. – С. 42–47.

9. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. *Інвестиційні програми і проекти регіонального розвитку* // *Онлайн-платформа ДФРП* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dfrr.minregion.gov.ua/Projects-list?PAREA=0&PDIST=0&PTHEM=0&PYEAR=0&PZVIT=0>.

E-mail: galynaleshuk@gmail.com